

Становище

за дисертационния труд на Гергана Цанкова Златкова
на тема „Фентъзи прозата на Дж. Р. Р. Толкин, К. С. Луис и У. К. Ле Гуин. Мит,
хроника, светоизграждане“

от доц. д-р Калин Михайлов, Катедра по теория и история на литературата,
СУ “Св. Климент Охридски”, председател на научното жури по конкурса

Дисертационният труд е представен за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, по професионално направление 2.1. Филология и научна специалност 05.04.06. Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка, Азия и Австралия (стесняващо уточнение не е упоменато). Цялата необходима за изготвяне на това становище информация, на електронен и книжен носител, е предоставена своевременно, със спазване на сроковете и изискванията към процедурата.

Основният обем на дисертацията е в размер на 256 страници, без библиографията, а с приложенията общият ѝ обем възлиза на 324 стр. Тъй като текстът е предоставен електронно като PDF, не е възможно да бъде изчислен обемът на труда в стандартни, некомпютърни страници. Независимо от това, може да се каже още на този етап, че в сравнение с познатите ми предишни варианти на същия труд, *композицията на представения за защита текст е значително изчистена от неуместни отклонения*. На това съкращаване обръща внимание в заключението си и самата дисертантка, като го мотивира с необходимостта “да изпъкне рамката на изследването” (с. 243). Става ясно, че голяма част от съкратеното е отишло към “Приложенията”, които трябва да помогнат на любознателния читател да се ориентира по-добре в “структурата” на художествените светове, сътворени от въображението на Толкин, Луис и Ле Гуин (вж. с. 244).

Назованият по-горе “основен обем на дисертацията” съдържа шест части: увод, четири глави, и заключение. В краткия увод се очертават *намеренията на дисертантката и хоризонтът на изследването ѝ, което не е лишено от теоретичен заряд*. Той е свързан с амбицията да се открие, очертае и обоснове спецификата (и “пълнежът”) на понятието “висок фентъзи жанр”. Заслужава си да се прибегне тук до по-дълъг *цитат, който е показателен за концептуалната основа на труда на Г.*

Златкова: “Основната теза в настоящето изследване е, че високият фентъзи жанр, към който принадлежат творбите на тримата автори, е хибрид между фентъзи и научна фантастика, а митът и хрониката, както ще подскаже есето на Толкин “За вълшебните приказки”, имат ключови роли в изграждането на фабулите и конструирането на сюжетите и световите в поредиците. В основата на фабулите и сюжетите авторите са вплели мотиви от митовете и религиите на народите по света, световната история, конструкти на филологическите и природните науки, теми и проблеми от авторото съвремие, тревоги, свързани с бъдещето и др.” (с. 5). Оттук нататък *изложението на Г. Златкова се стреми да се придържа към набелязаната в цитирания пасаж логика*: първо да очертае параметрите и началата на “високия фентъзи жанр”, за който основополагащо и най-представително се оказва творчеството на Дж. Р. Р. Толкин със стремежа му към конструиране на цялостен свят, после да ситуира “високия фентъзи жанр” спрямо съществуващите сходни жанрове, като го разграничи от тях, а след това да го постави в историческия контекст на литературната и нелитературна традиция, като покаже, че Луис и Ле Гуин продължават по свой начин в поредиците си направеното от Толкин. Във всичко това дисертантката се стреми да не изпуска от поглед, че *светоизграждането и при тримата автори стои в тясна и неразделна връзка с динамиката на отношенията между мит и хроника*, защото те не по-малко от светоизграждането се явяват базисни “конструкти” на “високия фентъзи жанр” (първа и втора глава). По-нататък дисертационният труд върви към конкретизация на онези митологични първоизточници, към които творбите на тримата изследвани автори биха могли да ни препратят и които трябва да се разглеждат колкото като митологични мотиви, толкова и като “сегменти” в строежа на съответния художествен свят, т.е. в неговото светоизграждане (трета глава). Не е пренебрегната и необходимостта да се обърне внимание на “жанровите и композиционни особености на поредиците на Толкин, Луис и Ле Гуин” (четвърта глава), което се оказва нелека задача, тъй като произведенията и на тримата писатели показват хибридни особености, правещи ги трудни за дефиниране от гледна точка на една устойчива жанрова теория. Накрая зашеметяващият в захвата си път, извървян от докторантката, е рекапитулиран в малко по-пространната от увода заключителна част към труда.

Сега ще се опитам да формулирам кои са, според мен, *основните приносни моменти* в дисертационния труд на Г. Златкова:

- Няма съмнение, че очертаването на широкото и дискусивно проблемно поле, свързано с “високия фентъзи жанр”, в трите му, привилегирани от труда

проявления, е *новаторско начинание*, особено в български контекст, още повече като се има предвид, че изследваните автори са сравнително добре познати, но малко изследвани в България, със сериозността, която заслужават. Изисквали са се много усилия и ентузиазъм, за да се привлече и приобщи към работата толкова разнороден материал, който да бъде осмислен и подчинен на избраната тема.

- Мисля, че едно от най-съществените достижения на изследването, подчертано и в автореферата, е *в ситуирането на високия фентъзи жанр “между”*: дисертационният труд го разполага между “научна фантастика” и “фентъзи”, между “мит” и “хроника”, между кръгово и линейно време, научност и художественост, фикция и реалност, модерност и постмодерност, може да се каже също – между минало и настояще, настояще и бъдеще. Също: между художествен и научен експеримент (вж. с. 243).

- В главата за “жанровите и композиционни особености” на трите поредици заслужават внимание *наблюденията на дисертантката, свързани с епическото, лирическото и драматическото (драматургичното) начало* и функционирането им при Толкин, Луис и Ле Гуин, въпреки че използваните в тази глава понятия би трябвало да бъдат по-прецизно уговорени.

- Като цяло *ролята на юдео-християнското светоусещане при Толкин и Луис*, която не може да бъде изключена при вяско по-задълбочено тълкуване на творчеството им, е очертана коректно по протежение на работата, като са посочени и някои различия в техните разбирания, отнасящи се до това как това светоусещане (имплицитно или по-експлицитно) би трябвало да намира и намира своя израз в сътвореното от тях (с. 128 и особено с. 137).

- В този контекст продуктивна ми се струва и *идеята за разглеждането на Нарния като хетеротопия* (с. 160 и сл.). Пак в същия контекст направеното в труда *разграничение между “вълшебник” (wizard) и “магьосник” (magician, sorceler)* (с. 22 и др.) изглежда особено релевантно по отношение на художествените светове на Толкин и Луис, асоцииращи “магията” и “магьосническото” с разрушителните сили на технологията и механиката, впрегнати в служба на злото; подобно разграничение показва, че двамата автори поставят в светогледно отношение някаква важна предупредителна (екзистенциална) граница, която не препоръчват да бъде преминавана, проблем, твърде актуален и в наше време.

Ето и в какво виждам *някои от основните слабости* на представения за защита дисертационен труд:

- Демонстрирана е *непоследователност* при осъществяване на замисъла на изследването, която се проявява в различни аспекти (оставям настрана недоглеждания за несъответствие между заявено и направено). Няколко примера: в началото на дисертацията е въведено понятието “висок фантастичен жанр”, с което се работи до един момент (с. 39), после то е заместено систематично от “висок фентъзи жанр”, за да “изплува” отново по-късно в един отдалечен отрязък от текста (с. 124 и сл.), което внася допълнително терминологично объркване в и без това голямата терминологична неразбория около фантастика и фентъзи; налице е непоследователност в начина, по който се цитират източниците (за цитирането ще стане дума и по-надолу) и накрая, но не по важност, при рекапитулацията на използваната от докторантката подходи и методи, в заключението, се появява и “художествен” метод (с. 244), който е липсвал в представянето на същите в увода; отделно, че самата му поява буди недоумение.

- Работата се оказва като цяло *чужда на идеята за префункционализиране и преосмисляне на митологичното в контекста на по-късно развил се светоглед, различен от собствената му (на митологичното) среда на проявление и употреба*. Отказът от подобна тълкувателна нагласа води, например, до преекспониране на “шаманизма” при персонажи като Гандалф на Толкин, при положение, че коментираната изрично негова проява може спокойно да бъде тълкувана и като екзорсизъм в християнския смисъл на думата (има предвид извършеното с крал Теоден във “Властелинът на пръстените” – вж. с. 63); или пък постепенно довежда до твърдението, че авторът стигал до идеята за прераждането, която е несъвместима с християнския светоглед (с. 254; топосът в света на Толкин, който се визира в случая и който има аналог в скандинавската митология, са палатите на Мандос, където попадат след смъртта си хората и елфите; след време елфите се завръщат в Аман, а пък *хората напускат Арда, т.е. Земята завинаги* – ср. https://www.endorion.org/eapedia/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%B7%D0%B8_%D0%BD%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D1%81).

- Както се е налагало да посочвам и преди, работата и в този си вариант все още *не различава ясно чуждо от свое слово*, не очертава прецизно докъде са стигнали другите изследователи по темите и проблемите, които засяга и поставя; *не ни превежда в достатъчна степен през процеса на своето изследователско дирене*, а ни отправя много често директно към самите резултати, до които би трябвало да стигне заедно с читателя си в своето постъпателно разгръщане; държи се повече като енциклопедичен

справочник от историко-литературен тип, отколкото като литературоведско изследване. Тук бих присъединил подобреното спрямо предните варианти, но все пак недостатъчно позоваване (цитиране) на художествените текстове, на които се стъпва, което важи за по-голямата част от изложението, с изключение на един отрязък, свързан със светоизграждането при Ле Гуин (между 161 и 175 с.). Другите източници, обикновено наричани “вторични”, на места се цитират изобилно, а на други липсата на конкретни позовавания се усеща чувствително; това, че определен критически текст е споменат веднъж, не е достатъчно, за да е ясно кога и в какви случаи той е взет предвид в размислите и налюденията на докторантката.

- На последно, но не по важност, място са *езиковите (особено синтактични, пунктуационни, граматични) и стилистичните проблеми*, които продължават да се срещат нередко по страниците на изследването.

В заключение ще кажа, че въпреки изброените съществени слабости на дисертационния труд, смятам, че дисертационният труд на Гергана Златкова „Фентъзи прозата на Дж. Р. Р. Толкин, К. С. Луис и У. К. Ле Гуин. Мит, хроника, светоизграждане“ може да бъде приет като приносно за българската хуманитаристика проучване, което представлява интерес за почитателите и изследователите на високата фентъзи литература, застъпена в него чрез трима от най-видните ѝ представители. И тъй като дисертантката има необходимите публикации по темата на своята дисертация и отговаря на изискванията на закона, предлагам на уважаемото научно жури да ѝ присъди образователната и научна степен „доктор“.

София, 07.10.2019 г.

Подпис:

(доц. д-р Калин Михайлов)